

มองข้อถกเถียงเรื่องกาสิโนถูกกฎหมาย ผ่านการสานสนทนา ระหว่างเสรีนิยมและจริยศาสตร์คุณธรรม

เหมือนมอด มุกข์ประดิษฐ์*

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทย

A Look at Legalized Casino Policy through Dialogue between Liberalism and Virtue ethics

Muanmard Mookpradit*

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 21 April 2025

Revised 28 May 2025

Accepted 8 June 2025

คำสำคัญ

กาสิโน

หลักการเรื่องการทำร้าย

จอห์น สจวร์ต มิลล์

อริสโตเติล

จริยศาสตร์คุณธรรม

เสรีนิยม

Keywords:

casino,

Harm Principle,

John Stuart Mill,

Aristotle,

virtue ethics,

Liberalism

* Corresponding author

E-mail address:

muanmard_m@yahoo.co.th

บทคัดย่อ

บทความนี้เสนอความคิดเรื่องหลักการว่าด้วยการทำร้าย หรือ harm principle ของมิลล์ เพื่อนำมาพิจารณาปัญหากาสิโนถูกกฎหมาย เพราะผู้เขียนเสนอว่า หลักการนี้เป็นความชอบธรรมที่ดีที่สุดแก่ข้อเสนอให้มีกาสิโนถูกกฎหมาย ในขณะที่เดียวกันบทความนี้ชี้ให้เห็นว่าหลักการนี้แม้จะมีประโยชน์แต่ไม่พอสำหรับจะสนับสนุนสังคมเสรีนิยม เพราะไม่เปิดโอกาสให้สังคมแสดงจุดยืนและคุณค่าใด ด้วยการห้ามการกระทำบางอย่างที่ขัดกับคุณค่าของสังคมได้เลย ความคิดสองอย่างในจริยศาสตร์คุณธรรม คือความคิดเรื่องคุณธรรม และความคิดเรื่องปัญหาเชิงปฏิบัติ สามารถส่งเสริมให้สังคมเสรีนิยมมีเสรีภาพได้ และมีคุณค่า มีจุดยืนทางจริยธรรมแบบเสรีนิยมได้ด้วย การถกเถียงเรื่องกาสิโนถูกกฎหมายเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าสองทฤษฎีนี้สามารถทำงานด้วยกันได้อย่างดีและถ่วงดุลกันและกันได้

Abstract

This paper examines Mill's Harm Principle in the context of Thailand's current "legalized casino" debate, I suggest that this principle presents the most viable argument in support of legalized casino policy. This paper also points out that such a principle is not sufficient in supporting Liberalism and liberal society. It prevents the state and society from taking a stand regarding activities that are not considered "other-regarding" or "harmful to others", yet are indirectly harmful, demeaning, or cruel to humans and animals. I suggest that Aristotle's virtue ethics can help balance this liberal principle by introducing two key ideas: virtues and practical wisdom. I argue that the two doctrines can go together and complement each other.

1. บทนำ : ปัญหาการกาสีโน มองจากความคิดเรื่องเสรีภาพและคุณธรรม โดยไม่ใช่แนวคิดเชิงปฏิบัติหรือศีลธรรมจรรยา

ความคิดเห็นที่สนับสนุนและคัดค้านการมีกาสีโนถูกกฎหมายในไทย มาจากหลายฐานความคิด บ้างมาจากความคิดทางศาสนา โดยมองว่าการพนันเป็นอบายมุขในพระไตรปิฎกบ้าง ผิดหลักทางศาสนาของศาสนาต่าง ๆ บ้าง ผิดคำสอนตามจารีตบ้าง บ้างมองว่าการพนันเป็นสิ่งที่ควรจะถูกกฎหมาย เพราะว่าถึงผิดกฎหมายก็มีกิจกรรมนี้อยู่ดี และจะไม่สามารถกำกับดูแลได้ ไม่สามารถเก็บภาษีให้เป็นประโยชน์แก่รัฐได้ การทำสิ่งที่อยู่ใต้ดินให้มาอยู่บนดินเป็นการฉายแสงส่องให้มีความปลอดภัย โปร่งใส พอสมควร กิจกรรมต่าง ๆ ที่อยู่ใต้ดิน ไม่ว่าจะเป็นการพนัน การค้าบริการทางเพศ หรืออื่น ๆ ก็ควรจะทำให้เป็นสิ่งที่ถูกกฎหมาย บ้างมองว่ากาสีโนถูกกฎหมายในไทยเป็นสิ่งที่ควรมี トラบเทาที่ไม่อาจทำกระบวนการทำงานของรัฐเองให้สุจริต โปร่งใสได้ เช่นการทำงานของตำรวจ หน่วยงานที่รับผิดชอบการคัดเลือกบริษัทที่จะได้ใบอนุญาตทำกาสีโน หน่วยงานที่ตรวจสอบการฟอกเงินและอาชญากรรมอื่นที่มีแนวโน้มจะตามมากับการมีกาสีโน บ้างอ้างความไม่กระจ่างของวิถีคิดของรัฐบาลเอง ที่ยังลังเลว่าเป้าหมายจะเป็นการทำให้คนไทยเองมาเข้ากาสีโนแทนบ่อนต่างประเทศ หรือจะเป็นการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวที่รวยมาก ๆ มาเข้าประเทศเพื่อมาเล่นบ่อน ถ้าจุดประสงค์ของนโยบายไม่ชัดเจน การประเมินความสำเร็จที่คาดหวังก็จะไม่ชัดเจน เราจึงรู้ไม่ได้ว่านโยบายนี้จะคุ้มค่าหรือไม่ เมื่อเทียบกับความเสียหายเช่นการจะต้องกันงบประมาณไว้ส่วนหนึ่งเพื่อบำบัดผู้ติดการพนัน การต้องใช้ทรัพยากรของรัฐเพื่อกวาดล้างดูแลความเสี่ยงในอาชญากรรมที่จะเกิดขึ้น บ้างว่าควรมีกาสีโนเพราะจะเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว บ้างว่าไม่ควรมีเพราะจะเป็นโทษต่อการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่จะมาเพื่อพนัน จะเป็นสิ่งที่กีดกันนักท่องเที่ยวอื่นออกไป เป็นผลเสียมากกว่าผลได้

อย่างไรก็ดี บทความนี้จะไม่กล่าวถึงข้อโต้แย้งในบางขอบเขตที่อยู่นอกปริมณฑลทางปรัชญา แต่เป็นการประเมินความจริงเชิงประจักษ์ เช่นข้อที่ว่า รัฐสามารถจัดแจงตัวเองให้มีความกระจ่างโปร่งใส และมีประสิทธิภาพพอจะดูแลให้กาสีโนถูกกฎหมาย เป็นไปตามนโยบายรัฐบาล โดยไม่กลายเป็นแหล่งผิดกฎหมาย เช่น ฟอกเงิน ได้จริงหรือไม่ นักท่องเที่ยวจะมากขึ้นหรือลดลง ผลกระทบเรื่องเศรษฐกิจและอาชญากรรมในสังคมจะเป็นอย่างไร เช่นเรื่องปัญหาหนี้สินครัวเรือน ปัญหาคนติดการพนัน ซึ่งนำไปสู่อาชญากรรมอื่น ๆ อีก บทความนี้จะไม่กล่าวถึงประเด็นที่ว่า รายได้ของรัฐจะเพิ่มขึ้นจริงหรือไม่ ในปริมาณที่คุ้มค่าหรือไม่ แต่บทความนี้จะกล่าวถึงความคิดพื้นฐานทางปรัชญา ที่จะสนับสนุนการมีกาสีโนเสรีในทางหลักการ และจะกล่าวถึงความคิดที่ค้านการพนัน จากแง่มุมทางจริยศาสตร์ โดยผู้เขียนจะอ้างว่า แม้หากข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์จะเป็นเช่นไรก็ตาม การพิจารณาเรื่องกาสีโนก็ต้องให้

พื้นที่กับการพูดเรื่องหลักการ ว่าการมีกาลีโน ถ้าจะผิด ในทางหลักการจะผิดอย่างไร และถ้าจะถูก ทำไม่จึงถูก โดยเลือกพิจารณาข้อโต้แย้งที่จะให้มุมมองที่ชัดเจนกับทั้งสองจุดยืน คือ จากปรัชญาเสรีนิยม ของจอห์น สจวร์ต มิลล์ (John Stuart Mill) และจริยศาสตร์คุณธรรมของ อริสโตเติล (Aristotle) ผู้เขียนเชื่อว่าการเปิดพื้นที่ให้กล่าวถึงประเด็นทางจริยธรรม ในฐานะที่เป็นเรื่องทางจริยธรรม โดยไม่ลดทอนลงไปเป็นเรื่องเชิงปฏิบัติที่เกี่ยวกับการสร้างผลประโยชน์ และไม่ลดทอนลงไปเป็นเรื่องศีลธรรมจรรยา¹ จะทำให้สังคมสามารถพิจารณาประเด็นสาธารณะ เช่นนี้ ในวิธีที่ไม่ละทิ้งสามัญสำนึก (common sense) ของคน แต่จะสามารถทำให้เห็นความเป็นเหตุผลของสามัญสำนึกของคนในสังคมได้

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อเข้าใจประเด็นเรื่องการมีกาลีโนตามกฎหมาย ซึ่งเป็นประเด็นทางสังคมร่วมสมัย โดยใช้ความคิดและหลักวิเคราะห์ทางปรัชญา

2.2 เพื่อเข้าใจฐานความคิดเรื่องเสรีภาพ หลักการเรื่องการทำความร้าย หรือ harm principle ซึ่งเป็นแนวคิดหลักที่ให้ความชอบธรรมกับการใช้อำนาจอรัฐ

2.3 เพื่อเข้าใจความคิดเรื่องคุณธรรมของพลเมือง และเพื่อแสดงให้เห็นว่าแนวคิดนี้สามารถสนับสนุนเสรีนิยมประชาธิปไตย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

วิเคราะห์โดยใช้ระเบียบวิธีแบบปรัชญา กล่าวคือ วิเคราะห์หัมโนทัศน์ สร้างข้อโต้แย้ง วิเคราะห์ข้อสมมติฐานเบื้องต้น ของความคิดและทฤษฎี

4. มโนทัศน์หลักของเสรีนิยม : หลักการเรื่องการทำความร้าย (harm principle), การทำความร้ายคนอื่น (harm to others), และข้อจำกัดของการใช้อำนาจอรัฐ

ปรัชญาเสรีนิยม (Liberalism) ตั้งต้นคิดไว้ก่อนว่าคนมีเสรีภาพที่จะทำอะไรก็ได้ ตราบเท่าที่การกระทำนั้นไม่เป็นการทำความร้ายคนอื่น จอห์น สจวร์ต มิลล์ เขียนไว้ในบทความ “On Liberty” ว่า

---

¹ จริยธรรม ethics คือ การศึกษาประเด็นความถูกต้อง ความดีชั่ว ในทางปรัชญา ใช้เหตุผล, ศีลธรรม จรรยา หรือ moralistic คือการสอนสั่งจากสังคมหรือศาสนา ประเพณี

“หลักการมีอยู่ว่า เป้าหมายที่บุคคลหรือสังคมจะเข้าไปก้าวก่ายในเสรีภาพในการกระทำของคนอื่น คือการป้องกันตัวเองเท่านั้น ผู้มีอำนาจจะมีความชอบธรรมที่จะบังคับคนในชุมชนที่เจริญแล้ว ให้ทำตามที่มีอำนาจต้องการ ก็ด้วยเหตุอย่างเดียวกันคือ เป็นการป้องกันการทำความร้ายคนอื่น (prevent harm to others) ไม่มีใครสามารถบังคับคนอื่น ด้วยเหตุที่ว่าสิ่งที่บังคับนั้น เป็นสิ่งที่ดีสำหรับผู้ที่ถูกบังคับเอง ทั้งทางร่างกายหรือจิตใจได้เลย”

(Mill, 1998, p. 13)

เราอาจจะให้เหตุผล หว่านล้อม คัดค้านความเห็นผิดของคนอื่น ให้เขาทำในสิ่งที่เขาเป็นประโยชน์แก่ตัวเขาได้ แต่ว่าเราจะใช้อำนาจบังคับใครไม่ได้ เรื่องของใคร บุคคลนั้นก็มิสัทธิจะตัดสินใจเอง ในความคิดของมิลล์ เสรีภาพเป็นสิ่งที่ดี เป็นหลักการพื้นฐานที่สังคมจะต้องยึดถือไว้เสมอ เพราะว่าถ้าไม่มีเสรีภาพ คนก็จะเลือกไม่ได้ว่าชีวิตแบบใด หรือการกระทำแบบใดจะนำมาซึ่งความสุขสูงสุดสำหรับตนเอง การกระทำที่ถูกต้อง คือ การกระทำที่นำมาซึ่งความสุขมวลรวมในโลก (Mill, 2002, p. 259) การบังคับกะเกณฑ์คน ในกรณีที่ไม่จำเป็น (ไม่เป็นการป้องกันความทุกข์ในโลก) จึงเป็นสิ่งผิด เพราะมันขัดต่อหลักประโยชน์สุขสูงสุด (The Greatest Happiness Principle) ซึ่งมิลล์และนักคิดในสายประโยชน์นิยมถือเป็นหลักการพื้นฐานในการจะห้ามไม่ให้บุคคลทำอะไร รัฐ (และรวมถึงภาคสังคมด้วย) จึงต้องแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่กำลังห้าม เป็นสิ่งที่นำไปสู่ความทุกข์ ในที่นี้มิลล์อธิบายว่าเป็นสิ่งที่ “ทำร้าย” (“harm”) คนอื่น

หมายความว่า มีการกระทำหลายอย่างที่คนส่วนใหญ่จะเห็นว่าผิด มีการดำเนินชีวิตที่คนหลายคนไม่เห็นด้วย เช่นการใช้ชีวิตเปล่าประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ การติดเกมส์คอมพิวเตอร์ เสี่ยงภัยอันตรายอย่างเช่นการกระโดดจากที่สูง (bungee jumping) แข่งขันขับรถเร็ว กินเหล้า สูบบุหรี่อย่างหนัก และกิจกรรมที่ทำให้เสียสุขภาพต่าง ๆ รวมถึงการกระทำที่บางคนอาจจะคิดว่า “ผิดศีลธรรม” (“immoral”) เช่นการมีชู้ (ซึ่งนั่นไม่ได้ทำให้มันผิด “จริยธรรม”, ethics) การกระทำหรือการดำเนินชีวิตเหล่านี้ทั้งรัฐและสังคมไม่มีสิทธิเข้าไปขัดขวาง แม้ว่าจะสมควรหว่านล้อม ให้เหตุผล ให้สติ ด้วยประการต่าง ๆ (Mill, 1998, p. 109) แม้การเก็บภาษี เพื่อขัดขวางให้กิจกรรมเหล่านี้ทำได้ยากขึ้น เช่นเก็บภาษีเหล้าบุหรี่ เพื่อทำให้คนเสพน้อยลง มิลล์ก็คิดว่า การขัดขวางเช่นนี้ ก็เป็นการกีดกันห้ามปราม ที่ไม่ต่างไปจากการออกกฎหมายห้ามโดยตรง จึงไม่ควรทำ การเก็บภาษีจะทำให้ติดต่อเมื่อรัฐต้องการเงินมาบริหารรัฐ ภาษีไม่ควรจะเป็นเครื่องมือสำหรับใช้ขัดขวางเสรีภาพของคน “การเก็บภาษีสิ่งที่เป็นสารกระตุ้น (stimulants, ในที่นี้มิลล์กำลังพูดถึงเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ - ผู้เขียน) เพียงเพื่อคนจะได้ซื้อได้ยาก ต่างจากการห้ามไปทั้งหมด (entire prohibition) เพียงเพราะมันเป็นระดับที่มากกว่าเท่านั้น และ

การเก็บภาษีเพื่อให้คนซื้อได้ยาก จะชอบธรรมก็ต่อเมื่อการห้ามไปทั้งหมดมีความชอบธรรม” การขึ้นราคาทุกครั้งคือการหวงห้าม ซึ่งเป็นเหมือนการลงโทษคนที่ทั้งซื้อได้และซื้อไม่ได้ ด้วยเหตุแห่งรสนิยมของพวกเขา (Mill, 1998, p. 111) คนจะชอบอะไรและจะใช้เงินไปแบบไหน เป็นเรื่องที่พวกเขาจะตัดสินใจเอง ตราบเท่าที่พวกเขาไม่ผิดต่อรัฐและต่อคนอื่น แต่รัฐอาจจะพิจารณาเก็บภาษีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ในฐานะที่เป็นสิ่งที่คนไม่จำเป็นต้องเสพ (ไม่ใช่เพื่อห้าม) ในกรณีที่รัฐต้องการเงินสำหรับมาใช้ในกิจการของรัฐ

มิลล์ไม่คิดว่ารัฐมีสิทธิจะห้ามคนไม่ให้ทำร้ายตัวเอง รัฐจะมีสิทธิห้ามได้ต่อเมื่อ การกระทำนั้นไปทำร้ายคนอื่น การพนัน ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่ผู้เล่นเลือกที่จะเล่นเอง จึงไม่อาจ ถูกห้ามได้โดยรัฐ การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ก็เป็นเช่นเดียวกัน ในเรื่องของบ่อน มิลล์ไม่ได้ ตัดสินใจลงไปทางใดทางหนึ่ง เพียงแต่เขาชี้ให้เห็นปัญหาของการคิดว่า “การพนันเป็นสิ่งที่ บุคคลจะทำได้ แต่การตั้งบ่อนเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้” (เพราะถ้าการพนันไม่ผิด การให้บริการเพื่อ การเล่นการพนันจะผิดได้อย่างไร) และเขาก็ชี้ให้เห็นว่ามีความคิดที่มาจากทางตรงข้ามได้ เหมือนกัน คือความคิดว่าควรจะไม่อนุญาตให้มีบ่อนถูกกฎหมาย เพราะการพนัน (อาจจะ) เป็นสิ่งไม่ดี คนที่มีผลประโยชน์ในการที่ทำให้คนเล่นพนัน ไม่ควรจะมีสิทธิเชิญชวนโฆษณา สนับสนุนให้คนมาเล่น ถ้าคนจะมีสิทธิเล่นก็ต้องตัดสินใจเล่นด้วยตัวเองโดยไม่ถูกชักจูง คือพยายามแบ่งเสรีภาพในการเล่น กับสิทธิในการชักจูง (solicitate) ให้คนอื่นเล่น มิลล์ ไม่ตัดสินใจว่าเขายู้งานไหนของข้อโต้แย้งนี้ (Mill, 1998, p. 110)

5. ขอบเขตของหลักการเรื่องการทำร้าย, การทำร้ายทางอ้อม (indirect harm)

จะเห็นว่ามิลล์ ในฐานะที่เป็นนักปรัชญาเสรีนิยม มีความระมัดระวังอย่างมากที่จะ อนุญาตให้รัฐจำกัดเสรีภาพของประชาชนได้ หลักการที่ละเมิดไม่ได้ของมิลล์ ก็คือ รัฐและสังคม ไม่อาจบังคับบุคคล เพื่อประโยชน์ของบุคคลได้ รัฐและสังคมจะสามารถบังคับบุคคลได้ด้วยเหตุที่ การกระทำของบุคคลนั้นจะไปทำร้ายคนอื่นเท่านั้น เมื่อพิจารณาเรื่องกาสิโน ข้อโต้แย้งที่เสรีนิยม จะเห็นด้วย จึงไม่ใช่ข้อโต้แย้งที่ว่า การพนันจะเป็นผลเสียต่อผู้พนันเอง เช่นจะติดการพนัน เสียทรัพย์ หรืออะไรก็ตาม แต่รัฐต้องแสดงให้เห็นว่าการพนันเป็นผลเสียต่อผู้อื่น เราจึงต้อง พิจารณาว่ามิลล์คิดอะไร เมื่อเขาคิดถึงการทำร้ายผู้อื่น มิลล์กล่าวว่าการกระทำของคน จะเปลี่ยน จากเขตแดนของการเป็นเรื่องส่วนตัวของเขา มาเป็นเรื่องที่กระทบผู้อื่น หรือเป็นเรื่องสาธารณะ เมื่อมีการทำให้ผู้อื่นเสียหาย “อย่างชัดเจนแน่นอน” หรือมีความเสี่ยงที่จะทำให้ผู้อื่นเสียหาย “อย่างชัดเจนแน่นอน” (“definite damage, or definite risk of damage”) แต่หากความเสียหาย เป็นเรื่องไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่ (“merely contingent”) กล่าวคือ เป็นการกระทำ ที่ไม่ได้ละเมิดหน้าที่ต่อสังคม หรือไม่ได้ทำให้ใครเดือดร้อนอย่างเห็นได้ชัด นอกจากตัวของ เขาเอง นั่นก็เป็นความไม่สะดวกที่สังคมต้องทนที่จะรับได้ (“the inconvenience is one which

society can afford to bear”) (Mill, 1998, p.90) ถ้าคนที่โตเป็นผู้ใหญ่แล้วไม่ดูแลชีวิตตัวเอง นั้นต้องถือว่าเป็นเรื่องของเขา ไม่อาจกล่าวได้ว่าการไม่ดูแลชีวิตตัวเองทำให้ไม่อาจทำประโยชน์ แก่สังคมได้ สังคมไม่อาจบังคับคน โดยอ้างว่าการกระทำของเขาส่งผลกระทบต่อสังคมได้ ถ้าผลร้ายต่อสังคมไม่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนแน่นอน สังคมทำได้แต่เพียงหล่อหลอมให้เด็ก โตขึ้นมาเป็นคนที่ได้รับผิดชอบ และมีเหตุผล อย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้เท่านั้น เพราะการที่รัฐหรือ สังคมเข้าไปก้าวก่ายในชีวิตของปัจเจกบุคคลมากเกินไปโดยอ้างว่าการใช้ชีวิตหรือการกระทำ ของใครเป็นผลเสียต่อสังคม ราคาที่ต้องจ่ายคือเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นสิ่งที่ประกัน ชีวิตที่ดีและความสุขทั้งปวงของประชาชน “ไม่มีใครควรถูกลงโทษเพียงเพราะเขา แต่ทหาร หรือตำรวจที่อยู่ในเวลาทำงาน ควรถูกลงโทษเพราะเขาในเวลาทำงาน” “ถ้าคนคนหนึ่งคุมตัวเอง ไม่ได้หรือใช้จ่ายอย่างหรูหราฟุ่มเฟือย จึงไม่อาจจ่ายหนี้ที่ติดค้างคนอื่นได้ หรือคนคนหนึ่งมี ครอบครัวยิ่ง ซึ่งเป็นหน้าที่ทางจริยธรรมที่จะต้องดูแล แล้วมีนิสัยอย่างเช่นที่ว่านี้ จึงไม่อาจเลี้ยงดู ครอบครัวยิ่ง ให้การศึกษาบุตรได้ เขาก็ย่อมควรถูกประณาม และอาจควรถูกลงโทษด้วย ไม่ใช่เพราะการใช้จ่ายอย่างหรูหราฟุ่มเฟือย แต่เป็นเพราะเขาละเมิดหน้าที่ต่อเจ้าหนี้และต่อ ครอบครัวยิ่ง...คนที่ทำผิดเพราะไม่ใส่ใจประโยชน์และความรู้สึกของคนอื่น โดยที่ไม่มีหน้าที่อื่นที่ สำคัญกว่าให้อ้างได้ หรือไม่มีเหตุอันชอบธรรมอื่นที่จะทำให้เขาควรเลือกทำตามต้องการของ ตัวเองได้ (allowable self-preference) ก็ย่อมควรถูกตำหนิที่ทำผิดเช่นนั้น แต่ไม่ใช่เพราะสิ่งที่ ทำให้เขาทำผิดเช่นนั้น หรือเพราะความผิดพลาดส่วนตัวของเขาเอง ซึ่งเป็นเหตุทางอ้อม (“remotely led to”) ที่ทำให้เขาผิดต่อผู้อื่น” (Mill, 1998, p. 90) จะเห็นว่า “สิ่งที่ทำให้คนทำผิด” เช่นนิสัยไม่ดี การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย การเสพติดต่าง ๆ รวมถึงการติดเหล้าและการพนัน ไม่ได้เป็น เหตุทางตรงที่ทำให้คนทำผิดต่อผู้อื่น แต่เป็นเหตุทางอ้อม มีลึกลับว่าความผิดส่วนตัวของคน จะกลายมาเป็นเรื่องสาธารณะ เมื่อมันจะต้องนำไปสู่ความผิดต่อผู้อื่น “อย่างชัดเจนแน่นอน” (“definite”) การดื่มแอลกอฮอล์ และการพนัน เป็นต้น จึงไม่นับได้ว่าเป็นเรื่องของรัฐที่จะห้ามได้

ปัญหาที่เสรีนิยมจะต้องพิจารณาก็คือ รัฐสมควรจะมีกฎหมายที่บังคับให้ประชาชน เลือกทำในสิ่งที่ถูกสำหรับตัวเขาเอง หรือที่เรียกว่า paternalistic laws (การบังคับให้สวมหมวก นิรภัยเมื่อขับรถจักรยานยนต์ หรืออยู่ในสถานที่ก่อสร้าง, การบังคับให้คาดเข็มขัดนิรภัยเมื่อ นั่งรถ, การบังคับฉีดวัคซีน, การบังคับออมเงินในระบบการจ้างงาน, การห้ามไม่ให้ซื้อขาย บางประเภทโดยไม่มีใบสั่งแพทย์) หรือไม่ นั่นเป็นประเด็นหนึ่ง อีกประเด็นหนึ่งคือ แม้การกระทำ ที่ไม่เดือดร้อนใคร “ทางตรง” เลย รัฐเสรีนิยมก็อยากที่จะห้าม เช่น ในฝรั่งเศสมีการห้าม การแต่งตัวที่ปกปิดใบหน้าสตรี (face veil ban) (Amnesty International, 2010), และการค้า บริการทางเพศ, การค้าขายอวัยวะ แม้จะเป็นอวัยวะของตัวเอง, การรับจ้างอุ้มท้อง หรือที่ เรียกกันว่า “อุ้มบุญ” (surrogacy), การเสพยาเสพติดชนิดที่ออกฤทธิ์ร้ายแรง โจเอล ไฟน์เบิร์ก (Joel Feinberg) (Feinberg, 1987, p. 13) ยกตัวอย่างก็หาบางอย่างซึ่งรัฐเสรีนิยมต้องการจะห้าม

เช่น การสับแบบแกลดิเอเตอร์ คือให้คน (ที่เซ็นยินยอมแล้ว) มาสู้กันจนตายไปข้างหนึ่ง เพื่อจะบอกว่า หลักการว่าด้วยการทำร้ายหรือ harm principle ของมิลล์ ไม่เพียงพอที่จะทำให้เราคิดถึงปัญหาเรื่องสิทธิของรัฐในการบังคับประชาชน อันที่จริงผู้เขียนอยากทำตัวอย่างให้ยากขึ้นไปอีก และเป็นการท้าทายต่อหลักการประโยชน์นิยมของมิลล์ (ซึ่งเป็นที่รู้กันว่า ทฤษฎีประโยชน์นิยมเป็นด้านหน้าในการต่อสู้เพื่อสวัสดิภาพสัตว์) ว่า ถ้าเอาตามหลักการว่า การทำร้ายของมิลล์เท่านั้น รัฐเสรีนิยมก็จะไม่สามารถมีกฎหมายใด ๆ ที่ประกันสวัสดิภาพสัตว์ หรือป้องกันการทำร้ายทารุณต่อสัตว์ได้เลย เพราะว่ารัฐอ้างไม่ได้ว่าการทำร้ายสัตว์เป็นการทำร้ายพลเมือง (อาจจะทำให้พลเมืองที่เป็นประโยชน์นิยมใจสลาย แต่นั่นเป็นการทำร้าย “ทางอ้อม”) การที่พลเมืองจะตกลงกัน โดยผ่านการออกกฎหมายของรัฐ ว่าประเทศนี้จะไม่ทำร้าย หรือทารุณกรรมสัตว์ ไม่ได้มาจากหลักการว่าด้วยการทำร้ายผู้อื่น เพราะว่าเราจะคิดว่าการทำร้ายสัตว์เป็นสิ่งผิดจริยธรรม มาจากกฎอีกข้อหนึ่งคือหลักประโยชน์สุขของทฤษฎีประโยชน์นิยม ถ้ารัฐจะบังคับคนได้ก็ต่อเมื่อการกระทำนั้นขัดต่อหลักการว่าด้วยการทำร้าย การกระทำอื่น ๆ ที่เพียงขัดต่อหลักประโยชน์นิยม ก็ไม่อาจเป็นสาเหตุให้รัฐบังคับการกระทำของคนได้ (และอาจเป็นไปได้ว่าคนจำนวนหนึ่งจะเป็นคนที่คิดในแบบ อิมมานูเอล คานท์ ไม่ได้เป็นนักประโยชน์นิยมเหมือนมิลล์)

ลำพังการอ้างว่า ถ้าใช้หลักว่าด้วยการทำร้ายของมิลล์แล้ว รัฐจะบังคับในลักษณะอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้ ในตัวมันเองไม่ได้แปลว่าหลักการนั้นผิด (รัฐอาจจะไม่ควรมีสิทธิบังคับเช่นนั้นอยู่แล้ว) แต่มันทำให้เราหวงคิดในทางกลับกันด้วยว่า ถ้าสิ่งที่หลักการนี้ไม่ครอบคลุมถึง เป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับสังคม (เช่นการไม่ลดทอนคนลงเป็นทาส ซึ่งมิลล์เองได้กล่าวเรื่องนี้ไว้ แต่กล่าวว่า ปัญหาคือปัญหาทางตรรกะ คนจะใช้เสรีภาพทำให้ตัวเองไม่มีเสรีภาพไม่ได้ มันขัดแย้งตัวเอง (Mill, 1998, p. 14) แต่คนในสังคมเสรีนิยมส่วนใหญ่ แม้จะเห็นความผิดในตรรกะ ไม่ได้เห็นว่ามันเป็นสิ่งสำคัญที่สุด คนจำนวนมากคิดว่า ความผิดคือ ไม่ควรจะมีใครเป็นทาส ไม่ว่ามันจะผิดตรรกะหรือไม่ก็ตาม) หลักการนี้ก็ควรถูกมองว่ามีปัญหา

เมื่อเราพิจารณาประเด็นกาลีโนถูกกฎหมาย โดยผ่านหลักการเสรีนิยม เราจึงจะได้เห็นภาพสองภาพ หนึ่งคือการพนันโดยตัวมันเองไม่อาจถือว่าเป็นการทำร้ายคนอื่น เมื่อไม่เป็นการทำร้ายคนอื่น เราจึงพึงถามว่ารัฐมีสิทธิจะคิดแทนประชาชนหรือไม่ว่าการพนันเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ (นี่เป็นเหตุผลทางปรัชญาที่รองรับการที่รัฐเสรีนิยมจำนวนหนึ่งที่มีกาลีโนถูกกฎหมาย) ในอีกภาพหนึ่ง เราเห็นปัญหาของหลักการว่าด้วยการทำร้ายเอง ว่าถ้ายึดถืออย่างเคร่งครัด รัฐอาจจะไม่อาจห้ามประชาชนเสพยาเสพติด ขายอวัยวะ เอาสัตว์มาสู้กันเพื่อดูเป็นความบันเทิง (ซึ่งเป็นเรื่องถูกกฎหมายของรัฐไทย แต่เป็นเรื่องผิดปกติกมากในรัฐเสรีนิยมตะวันตก) รัฐยังไม่อาจบังคับให้คนสวมเข็มขัดนิรภัยหรือใส่หมวกนิรภัย ในยามที่ควรจะมี และยังคงถกเถียงกันว่ารัฐจะห้ามคนขับรถเร็วเกินไปได้ไหม เพราะถ้าคน ๆ นั้นขับรถเชี่ยวชาญ การขับรถเร็วก็

อาจจะไม่นับเป็น “อันตรายอย่างชัดเจนแน่นอน” ที่จะเกิดกับคนอื่น ดังนั้นในทางปรัชญา ผู้เขียนเห็นว่าหลักเสรีภาพ เสนอโดยหลักการว่าด้วยการทำร้ายของมิลล์ เป็นข้อสนับสนุนที่สำคัญที่สุดสำหรับการเล่นการพนัน (และอาจจะต่อไปถึงการมีกาสีโน) ถูกกฎหมาย แต่ข้อสนับสนุนที่สำคัญที่สุดนี้ยังมีปัญหาในตัวของมันเอง

6. อริสโตเติล และจริยศาสตร์คุณธรรม (Virtue ethics) กับการพนัน

ในหนังสือ “จริยศาสตร์นิโคมาเคียน” อริสโตเติล ไม่เห็นว่าเป็นประเด็นซับซ้อนอะไรเลยที่เราจะบอกว่าการพนันเป็นสิ่งไม่ดี (vice) หนังสือจริยศาสตร์ของอริสโตเติลว่าด้วยชีวิตที่ดีของคน (eudaimonia) อริสโตเติลสำรวจพิจารณาว่า ชีวิตที่ดีของคนเป็นอย่างไร และปัจจัยอะไรบ้างที่นำไปสู่ชีวิตที่ดี เขาเสนอว่าชีวิตที่ดีของคนประกอบด้วยปัจจัยสองประเภท คือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายนอกหมายถึงสิ่งที่มนุษย์ต้องพึ่งพาโลก เช่น ปัจจัยสี่ การอยู่ในชุมชน อยู่ในรัฐ (มนุษย์เป็นสัตว์สังคม) การมีทรัพย์สินพอใช้จ่ายและบริจาค การมีมิตรที่มีคุณธรรมเหมือนกัน มีการศึกษา การได้เห็นตัวอย่างของคนดี/คนฉลาด (เป็นคนเดียวกันเสมอ คือความฉลาดและความดีเป็นสิ่งที่มาด้วยกัน) มีสุขภาพ มีอายุยาวนานพอที่จะมีประสบการณ์ชีวิต ปลอดภัยปราศจากภัยร้ายแรง (เช่น กษัตริย์เพี้ยนในมหากาพย์อีเลียด ที่ถูกตายและต้องมาคุกเข่าต่อหน้าศัตรูเพื่อขอศพลูก) ส่วนปัจจัยภายในแยกเป็นสองส่วน คือปัญญาเชิงปฏิบัติ (practical wisdom) และคุณธรรม (moral virtues) (chapter 1 หรือ Book 1) (Aristotle, 1998) ปัญญาเชิงปฏิบัติคือการรู้ว่าเราควรเห็นอะไรในสถานการณ์นั้น ควรจะอ่านสถานการณ์อย่างไร ควรเห็นอะไรก่อนในสถานการณ์นั้น ตลอดจนควรมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร มีทัศนคติอย่างไร ต่อสถานการณ์ (เช่น นี่เป็นสถานการณ์ที่มีคนถูกดูถูกเหยียดหยาม หรือ bully เราควรจะโกรธ เพราะเห็นในความไม่ยุติธรรม ในสถานการณ์นี้, นี่เป็นสถานการณ์ที่มีคนนำเสนอ เราควรจะสงสาร) การจะมีความรู้เช่นว่านี้ได้ เราจะต้องเป็นคนประเภทที่เห็นเรื่องบางเรื่องว่ามีความสำคัญ (ศักดิ์ศรีของมนุษย์, ความกรุณา, ความเห็นอกเห็นใจกัน, ความยุติธรรม) ปัญญาเชิงปฏิบัติและคุณธรรมจึงเป็นสองด้านของเหรียญเดียวกัน ไม่ได้แบ่งว่าปัญญาคือการใช้เหตุผลที่ไม่ใช้อารมณ์ และคุณธรรมคือความโน้มเอียงทางอารมณ์ (หรือ inclination ในสำนวนของอิมมานูเอล คานท์) เท่านั้น (เหมือนมาด มุกซ์ประดิษฐ์, 2568) ในกรอบของจริยศาสตร์คุณธรรม เราจึงมองว่าลักษณะนิสัยที่ดี เป็นสิ่งดี เป็นคุณค่า หรือเป็นประโยชน์ สำหรับคนผู้นั้นเอง และสิ่งที่ดีสำหรับคนผู้นั้นเอง จึงเป็นประโยชน์สำหรับคนอื่นด้วย เพราะมีแต่คนดี และคนฉลาดเท่านั้นจึงไม่ผิดต่อคนอื่น ในแง่นี้ การแยกการทำร้ายตนเอง และการทำร้ายผู้อื่น ก็เป็นไปได้โดยลำบากขึ้น จริยศาสตร์คุณธรรมไม่แยกการพิจารณาประโยชน์ของตนเอง (self-regarding) กับการพิจารณาประโยชน์ของผู้อื่น (others-regarding) ออกจากกันอย่างชัดเจน

มีประเด็นสองประเด็นจากจริยศาสตร์คุณธรรมที่เราควรจะต้องคิดถึง เมื่อพิจารณาประเด็นเรื่อง กาลิโนฏุกกฎหมาย หนึ่งคือเรื่องคุณธรรม และสองคือเรื่องปัญญาเชิงปฏิบัติ

ดังกล่าวแล้วข้างต้นว่าอริสโตเติลไม่มีความลำบากอะไรเลยที่จะบอกว่าการพนัน เป็นความชั่ว (ในที่นี้คือ vice หมายถึงความเพียงว่าเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับ virtue หรือคุณธรรม ไม่ได้มีความหมายสื่อถึงความผิดบาปทางศาสนา และไม่ได้หมายความว่าชั่วร้ายเลวทราม vice บางทีหมายถึงนิสัยที่ไม่ดี เช่น การใจดีชอบแจกเงินคน ก็ได้ ซึ่งอริสโตเติลได้กล่าว ประเด็นนี้ไว้ในบทที่ 4 หรือเรียกว่าเล่มที่ 4) คุณธรรมคือสิ่งที่อยู่ตรงกลางระหว่างความสุดโต่ง ทั้งสองข้าง เช่น คนที่กล้าหาญ ต้องไม่ใช่คนที่บุ่มบ่ามมูทะลุไม่กลัวตาย และไม่ใช่คนขี้ขลาด กลัวไปทุกอย่าง คนที่กล้าหาญคือคนที่กลัวในสิ่งที่ควรกลัว ในเรื่องที่ควรกลัว ในเวลาที่ควรกลัว ในแบบที่เหมาะสม (จะเห็นการรวมกันระหว่างปัญญาความสามารถในการอ่านโลก กับการเป็นคน ที่มีความรู้สึกนึกคิดที่ดี มีชุดของคุณค่าที่เหมาะสม) อริสโตเติลกล่าวถึงการพนัน เมื่อเขา อธิบายคุณธรรมข้อที่ว่าด้วยการอยากได้เงินและการอยากจ่ายเงินออกไป (liberality) โดยกล่าวว่า คนบางคนขี้เหนียว ไม่อยากจ่ายอะไรออกไปเลย คนบางคนก็จ่ายมากเกินไป คนที่จ่ายมากเกินไปนี้แก้ไขได้ง่าย (เพราะไม่ซ้ำเงินจะหมดไปเอง) แต่คนที่ไม่อยากจ่ายออกไป บางคนก็แค่ อยากจะเก็บของ ๆ ตนไว้ แต่ไม่ถึงกับโลภอยากได้ของคนอื่น แต่ว่ามีบางคนในโลก คืออยากได้ ของของคนอื่นโดยไม่เป็นธรรม (การค้าที่คดโกง, การเป็นพ่อเล้าแม่เล้า, การออกเงินกู้แบบ ขูดรีด)² คนเหล่านี้ยอมเสียเกียรติยศเพื่อเงิน เป็นบริบทเช่นนี้ที่อริสโตเติลกล่าวถึงนักพนัน และโจร (the gamester and the footpad and the highwayman) เขากล่าวว่าคนเหล่านี้เป็น คนคับแคบ เห็นแก่ได้ (belong to the class of the mean, since they have a sordid love of gain) โจรนั้นยอมเสี่ยงอันตรายเพื่อผลประโยชน์ ส่วนนักพนันนั้นอยากได้ผลประโยชน์จากเพื่อน ทั้ง ๆ ที่เขาควรจะทำประโยชน์ให้เพื่อน ประเด็นที่น่าสนใจจากหนังสือจริยศาสตร์ นิโคมาเคียนก็คือ จริยศาสตร์คุณธรรมเปิดทางให้เราที่อ้างอิงเพื่อพูดได้ว่านิสัยบางอย่าง เป็น นิสัยไม่ดี โดยไม่ต้องอ้างอิงศีลธรรมจรรยาซึ่งมาจากประเพณีปฏิบัติ และไม่ต้องอ้างอิงศาสนา ซึ่งแต่ละคนอาจจะเชื่อหรือไม่เชื่อในศาสนาใดศาสนาหนึ่งก็ได้ จริยศาสตร์คุณธรรมตั้งต้นที่ การบอกว่า มนุษย์เป็นสัตว์เลือดუნ เป็นสัตว์สังคม ต้องอยู่ร่วมกันในรัฐ³ จึงพึงมีความรู้สึกนึกคิด หรือชุดของคุณค่า ที่มนุษย์ให้ความสำคัญ หนึ่งในนั้นคือการมีน้ำใจโอบอ้อมอารี มุ่งช่วยเหลือ คนอื่นมากกว่ามุ่งผลประโยชน์เล็กน้อย (หมายถึงเงิน ผลประโยชน์แท้จริงคือการได้มีชีวิตที่ ชอบตัวเองได้) (McDowell, 1997) ดังนั้นปัญหาของอริสโตเติลต่อการพนันคือ มันเป็นเรื่องที่ คนทำเพราะอยากได้เงิน และเป็นการอยากได้เงินแบบที่ไม่ยุติธรรม ตรงไปตรงมา แน่แน่นอนว่า

² "Sordid trade, pimps and all such people, and those who lend small sums and at high rates", EN. Book 4, (1121b31-1122a23).

³ "...man is born for citizenship", EN. 1097b10-15.

อริสโตเติลต้องคิดว่าคนที่เล่นการพนันนั้นทุกคนยอมรับความเสี่ยงและไม่มีใครถูกหลอกมา ดังนั้นการได้หรือเสียในแง่หนึ่ง (ถ้ามองแบบมิลล์) ก็เป็นการเลือกของเขาแล้ว จะไม่เป็นธรรมได้อย่างไร แต่ในมุมมองของจริยศาสตร์คุณธรรม ที่มุ่งพิจารณาถึงคุณลักษณะนิสัยซึ่งก็มาจากความรู้สึกนึกคิด จะเห็นว่า คนที่เล่นการพนัน ย่อมมุ่งหวังให้ตัวเองได้ผลประโยชน์มาแบบที่ในบริบทอื่นจะไม่ถือว่าได้สัดส่วนหรือเป็นธรรม การยอมรับความเสี่ยงคือการยอมรับความเป็นไปได้ที่ตัวเองจะเสีย เพื่อที่จะมีโอกาสได้ในสิ่งที่ถ้าในบริบทอื่นแล้วไม่ควรจะได้ อริสโตเติลจึงบอกว่านี้ไม่ใช่ทัศนคติที่ดีที่จะมีต่อเพื่อน คนเราควรจะคิดที่จะให้ไม่ใช่มุ่งมันที่จะเอา ลองพิจารณาในบริบทของการเล่นการพนันในกาสิโน ที่คนที่เป็นคู่แข่งของเราไม่ใช่เพื่อนที่รู้จัก ความคิดของอริสโตเติลก็ยังใช้ได้ อยู่ดี เพราะวาคคนที่เราไม่รู้จัก ก็ไม่ควรจะต้องเสียเงินให้เราเหมือนกัน คือเราไม่ควรจะอยากได้เงินของเขาในลักษณะนี้ (ซึ่งต่างจากการทำงานหรือทำประโยชน์ให้คนอื่นเพื่อแลกกับเงิน) ถ้าเป็นแบบที่รัฐบาลในขณะนี้กำลังเสนอความคิด ว่ารัฐไม่หวังให้คนไทยมาเล่น แต่หวังให้คนต่างชาตินามาเล่น จะได้เอาเงินมาทิ้งไว้ที่ประเทศไทย จริยศาสตร์คุณธรรมก็จะมีปัญหาเกี่ยวกับ “การได้ผลประโยชน์อย่างฉ้อฉล” (“sordid gain”) เช่นเดียวกัน เพราะว่ารัฐเป็นภาพที่ฉายออกไปของคุณธรรมโดยรวมของคนในรัฐ การที่รัฐวางท่าทีที่อยากได้ผลประโยชน์ด้วยวิธีอะไรก็ได้ ไม่เป็นประโยชน์กับคนในรัฐที่จะต้องพึ่งพาอาศัยรัฐในการสร้างสภาพแวดล้อมให้คนได้พัฒนาคุณธรรมตามศักยภาพของตน เพราะฉะนั้น ยังไม่ต้องพูดถึงปัญหา “การฉ้อฉล” อื่น ๆ เช่น การฟอกเงินหรือปัญหาอาชญากรรม แม้ว่าจะไม่มีปัญหาอื่น ๆ เหล่านี้เลย จริยศาสตร์คุณธรรมในสายตาของอริสโตเติล ก็ไม่เห็นด้วยกับการอยากได้ของของคนอื่นในลักษณะนี้ เพราะมันทำให้มนุษย์ “คับแคบ เห็นแก่ได้” การเห็นการได้เงินจากคนอื่นด้วยวิธีนี้ เป็น “ความบันเทิง” (“entertainment”) ยิ่งเป็นความคิดที่มีปัญหามากขึ้นไปอีก

7. อริสโตเติลกับเสรีนิยม : ปัญญาเชิงปฏิบัติ (practical wisdom) และการแยกแยะในความเฉพาะเจาะจง (particularity)

วิธีคิดแบบอริสโตเติลสมควรถูกถ่วงดุลด้วยวิธีคิดของมิลล์ ที่อ่อนน้อมถ่อมตัวมาก ในการเอ่ยอ้างว่าชีวิตแบบไหน ลักษณะนิสัยแบบไหน ความรู้สึกนึกคิดแบบไหน กิจกรรมแบบไหน เรียกได้ว่าเป็นความดี (ประโยชน์นิยมไม่มีปัญหาในการกล่าวอ้างว่า “การกระทำ” อะไรผิดหรือถูก แต่ไม่พูดถึง “ความดี” ในแง่ของลักษณะนิสัยของคน) แต่อย่างไรก็ตาม มิลล์ก็ได้พูดถึงการหล่อหลอมคน ให้ใส่ใจความสุขความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์คนอื่น มีจิตสาธารณะ (“sincere interest in public good”) เขาคิดว่าความทุกข์ลำบากในโลก เป็นสิ่งไม่จำเป็น และจะทำให้หมดไปได้เป็นส่วนมาก ด้วยความห่วงใยและมุ่งทำประโยชน์ของมนุษย์ (human care and effort) (Mill, 2002, pp. 247-248) หมายความว่านักประโยชน์นิยมเช่นมิลล์ ก็เห็นด้วยว่า

การที่มนุษย์มีลักษณะนิสัยบางอย่าง “เป็นประโยชน์” (แม้จะไม่เรียกว่า “ดี” ในตัวเอง) เสรีนิยมแบบมิลล์ วางอยู่บนความคิดที่ว่า เสรีภาพเป็นสิ่งดีเพราะนำไปสู่ความสุขและประกันไม่ให้มนุษย์มีชีวิตที่เป็นทุกข์มาก เนื่องจากมนุษย์จะถูกนับถือว่าเป็นเจ้าของชีวิต ร่างกาย ของตัวเอง ไม่ถูกลดทอนลงเป็นทาส และถ้ารัฐหรือผู้มีอำนาจออกนโยบายอะไรออกมาที่ผิดพลาด คนอื่น ๆ (ที่มีเสรีภาพในการคัดค้านและการแสดงออก) ก็จะสามารถสอบทานได้ ดังนั้นถ้าเราจะลองใช้ตรรกะของมิลล์ ในเรื่องการขายตนเองลงเป็นทาส แล้วบอกว่า การที่เสรีนิยมไม่แสดงจุดยืนบางอย่างเกี่ยวกับหลักการบางอย่าง เป็นการขัดแย้งกับหลักการว่าทำไมเราอยากมีเสรีภาพตั้งแต่แรก หมายความว่า ถ้าเรายอมให้ผู้หนึ่งได้รับการปฏิบัติอย่างถูกต้อง (ลองตั้งเป็นสมมติฐานไว้ก่อนเพื่อประโยชน์ในการโต้แย้ง ว่ารัฐบาลฝรั่งเศสไม่ผิดในการอ้างว่าการที่ผู้หญิงใส่ผ้าคลุมหน้า จะด้วยการบังคับหรือยินยอมก็ตาม เป็นการแสดงความคิดเห็นพื้นฐานที่ถูกต้องของผู้หนึ่งคือเห็นผู้หญิงในแง่ของการเป็นวัตถุทางเพศที่จะส่งผลต่อเพศชาย แทนที่จะเห็นผู้หญิงเป็นผู้กระทำการ หรือเป็น agent ที่จะมีชีวิตของตัวเอง มีเป้าหมายของตัวเองที่จะมีผลอย่างไรต่อการมองเห็นของผู้ชาย ก็เป็นปัญหาของผู้ชาย ไม่ใช่ปัญหาของเธอ) การมีเสรีภาพ ซึ่งมีเป้าหมายอยู่ที่การทำให้คนมีความสุข ก็เปล่าประโยชน์

ถ้ามองในแง่นี้ แม้ว่าผู้หญิงจะยอมใส่ผ้าคลุมหน้าเอง รัฐเสรีนิยมก็มีฐานในการบอกว่า ประเพณีแบบนี้เป็นการเหยียดเพศ และจึงไม่อนุญาตในสังคมนี้ แม้ว่าจะไม่เป็นการทำร้าย “ทางตรง” ต่อผู้หญิง กล่าวคือบอกไม่ได้ว่าผู้หญิงคนไหนคลุมหน้าออกไปจ่ายกับข้าว ทำให้ผู้หญิงอีกคนหนึ่งเดือดร้อนเพิ่มขึ้นทันที หรือการที่มนุษย์จะยินยอมเป็นแกเลดีเอเตอร์ มาสู้กันให้ตายไปข้างหนึ่ง สังคมก็มีสิทธิจะบอกว่า ความรู้สึกอยากฆ่าคนอื่นเป็นความรู้สึกที่สังคมนี้ไม่ยอมรับ สังคมนี้สนับสนุนการอ่อนโยนเห็นใจกัน สนับสนุนสันติวิธีต่อกัน ข้อโต้แย้งนี้ย่อมใช้ได้กับประเด็นการมีปืน (เกือบจะ) เสรี ในสหรัฐ และการล่าสัตว์ตามประเพณีของชนชั้นศักดินาในอังกฤษด้วย คือสังคมควรจะมีสิทธิบอกว่า ความรุนแรง หรือความเสี่ยงต่อความรุนแรงเช่นนั้นทั้งต่อคนและสัตว์ ไม่เป็นที่พึงปรารถนาในสังคมนี้

แน่นอนว่าเราจำเป็นต้องให้ความสำคัญอย่างที่สุด กับสิ่งที่มิลล์ระวังเอาไว้ ว่าเมื่อสังคมคิดเอาเอง (assume) มากไป ว่าสิ่งที่ “พึงปรารถนา” ของสังคมคืออะไร เราก็จะอยู่ในความเสี่ยงที่จะเป็นผู้รองรับความคิดแบบ “ศีลธรรมจรรยา” (“moralistic” ไม่ใช่ “ethics” หรือจริยธรรมแบบปรัชญา) อริสโตเติลมียุทธวิธีหนึ่งที่เรียกใช้เสมอ คือสิ่งที่รู้จักกันด้วยคำว่า “ความไม่สุดโต่ง” หรือ “golden mean” (แม้ว่าคำนี้จะไม่ใช่คำของอริสโตเติลเอง) หมายความว่า ในกรณีนี้ การจะบอกอะไรมากไป ว่าทัศนคติที่พึงปรารถนาคืออะไร จะทำให้เราเป็นเหมือนคณะปฏิวัติที่มุ่งปรับทัศนคติผู้คน (เพราะเรารู้ดีกว่า) ในขณะที่การบอกอะไรไม่ได้เลยก็ผิดสามัญสำนึกมาก อันที่จริงอริสโตเติลให้ความสำคัญกับสามัญสำนึก (common sense) ของคนมาก เขาคิดว่าคนจำนวนมากไม่อาจจะผิดไปหมด ถ้าคนส่วนใหญ่ คนดี คนฉลาด ที่เป็น

ที่ยกย่องในสังคม เห็นว่าอะไรดี ให้คิดไว้ก่อนว่ามันจริง แล้วลองมาสอบทานเปรียบเทียบกับบ้านเมืองอื่น เทียบกันประสบการณ์ของตนเองและเพื่อน ว่ามันดีจริงไหม คือคิดว่าจริงจนกว่ามันจะมีเหตุให้เห็นว่าไม่จริง เมื่อเห็นว่าไม่จริงแล้วก็ไม่ควรเชื่อเช่นนั้นอีกต่อไป ที่นี้ความคิดพื้นฐานของสังคมเสรีนิยม คือความคิดเช่นว่า การค้ามนุษย์ การค้าอวัยวะ การฆ่ากันระหว่างมนุษย์ การเอาสัตว์มาสู้หรือฆ่ากันเพื่อความบันเทิง เป็นสิ่ง “ไม่พึงปรารถนา” ไม่พึงปรารถนา ไม่ใช่เพราะว่าศาสนาสอนไว้ หรือเพราะว่าประเพณีสอนไว้ แต่เป็นเพราะเราตกลงกันว่า มีคุณค่าพื้นฐานบางอย่างที่ดีสำหรับมนุษย์ เช่น การสงสารมนุษย์และสัตว์อื่น การให้เกียรติแก่มนุษย์ ในแง่นี้สังคมจึงมีฐานที่จะบอกว่า (แม้คนคนนั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม) การกระทำบางอย่างเป็นสิ่งที่ยกย่องในสังคม สังคมเห็นแล้วว่าคนที่ขายอวัยวะ ขายการอุ้มบุญ ขายบริการทางเพศ ยินยอมเอง แต่สังคมอยากถามต่อไปว่าพวกเขาจะยินยอมไหมถ้าพวกเขาอยู่ในภาวะที่สุขสบายพอสมควร ไม่ลำบาก ถ้าพวกเขายินยอมเพราะความลำบาก สังคมจะได้เยียวยารักษาแก้ปัญหาของพวกเขา การยินยอมของพวกเขาอาจจะไม่นับเป็นความยินยอมก็ได้ถ้ามันอยู่ในบริบทที่พวกเขาต้องเลือกระหว่างการขายอวัยวะ ขายการอุ้มบุญ ขายบริการทางเพศ กับการมีอาหารมีที่อยู่อาศัย มีชีวิตรอดอยู่ได้ แม้ว่าพวกเขายืนยันว่าอยากขายบริการเอง หรืออยากคลุมหน้าเอง เมื่อเดินไปในที่สาธารณะ สังคมยังมีสิทธิบอกว่า มันสื่อถึงสิ่งที่สังคมนี้ไม่เห็นด้วย เช่นความเท่าเทียมกันทางเพศและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แต่แน่นอนว่า ถ้ามันเป็นสังคมเสรีนิยม การตีเบตตกเถียงย่อมต้องมี และเป็นไปอย่างเข้มข้น กระตือรือร้น สังคมมีสิทธิจะถือสาในบางเรื่อง แต่อย่างที่มีลบลบบอกว่า สังคมไม่มีสิทธิจะปิดปากคน

ในเรื่องการพนัน ความคิดเรื่องลักษณะนิสัยและคุณธรรมทำให้เราตั้งข้อสังเกต คิดวิเคราะห์ ขวนกันถกเถียงได้ว่า การพนันทำให้คน “เล็กน้อย เห็นแก่ได้” อย่างที่อริสโตเติลพูดจริงหรือเปล่า การพนันทำให้เกิดอะไรขึ้นกับลักษณะนิสัยของคน นี่ควรจะเป็นประเด็นสาธารณะที่สังคมวิพากษ์วิจารณ์ สานสนทนากันได้ โดยไม่ต้องกลัวจะเสียความเป็นเสรีนิยมไป (ดังกล่าว่าแล้วเสรีนิยมต้องมีสิทธิที่จะมีคุณค่าบางอย่าง มีจุดยืนต่อเรื่องบางเรื่อง) นอกเหนือจากยุทธวิธีในการวิเคราะห์เรื่องราว ข้อความไม่สุดโต่ง หรือ golden mean ซึ่งต้องเอามาประกอบ การพิจารณาเรื่องคุณธรรมของสังคม จุดยืนของสังคมแล้ว จริยศาสตร์คุณธรรมยังมีมโนทัศน์ที่มีประโยชน์ ที่ให้ความกระจ่างแก่เรื่องกาลสิโนถูกกฎหมายได้อีกประการหนึ่ง คือเรื่องปัญหาเชิงปฏิบัติ

ปัญหาเชิงปฏิบัติ คือความฉลาดที่จะแยกแยะสถานการณ์ ไม่ยึดติดกับกฎสากล (จริยศาสตร์คุณธรรมไม่เชื่อในกฎสากล สิ่งที่มีประโยชน์คือ กฎทั่วไป หรือความรู้ทั่วไป ที่ได้มาจากการดูหลาย ๆ สถานการณ์ แต่กฎสากลที่บอกว่าทุกสถานการณ์ต้องหมายความว่าอย่างเดียวกัน ไม่มีประโยชน์เพราะมันไม่จริง มันละเลยความเฉพาะเจาะจงของสถานการณ์เฉพาะ) ดังนั้น ปัญหาเชิงปฏิบัติจะบอกว่า เราจะต้องแยกแยะ การเล่นเกมพนัน กับการเปิดบ่อนการพนันเป็น

โปรเจกต์ใหญ่ราคาหลายพันล้านบาท ต้องแยกแยะการเล่นไฟตองกับเพื่อนข้างบ้าน กับ การเข้าไปเล่นในกาสิโน บริบทไม่เหมือนกัน คนที่คิดเรื่องนี้ผ่านมุมมองของจริยศาสตร์ คุณธรรมอาจชี้ให้เห็นว่า การเล่นพนันในบางบริบท ไม่ได้มุ่งเอาผลประโยชน์จริงจัง แต่เป็นการเล่นเป็นสนทนากับเพื่อนในบริบทส่วนตัว การเล่นการพนันบางอย่างก็เป็นกิจกรรมที่ให้ความสำคัญกับทักษะฝีมือ เช่นการเล่นไพ่บริดจ์ ที่ต้องใช้ความฉลาดความชำนาญ และใช้เวลาในการเล่น ส่วนกาสิโนไม่ได้มีลักษณะอย่างนั้น คือกาสิโนเน้นการพนันชนิดที่ไม่ใช้ทักษะแต่ใช้โชค เล่นเร็วไม่เล่นช้า และเป็นบริบทที่เป็นพื้นที่สาธารณะ ไม่ได้มีมิติของการมาสมาคมกัน กาสิโนจึงมีลักษณะเหมือนที่อริสโตเติลกล่าวไว้ คือผู้เล่น เข้าไปเล่นด้วยทัศนคติบางอย่าง คือการอยากได้ของของคนอื่น โดยเอาการเสียของตัวเองเข้าไปเสี่ยง ดังนั้นไม่ว่าจะได้หรือเสียในความเป็นจริง ก็ผิดตั้งแต่ชอบกิจกรรมแบบนี้แล้ว สังคมจึงพึงถามได้ว่า ลักษณะนิสัยแบบไหนที่พึงปรารถนาในสังคม เราอยากให้คนมีชีวิตที่ มีการ “ใส่ใจความสุขความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์คนอื่น มีจิตสาธารณะ” และ “มีการห่วงใย ทำประโยชน์ให้คนอื่น” หรือไม่ (ทั้งนี้เพื่อสนับสนุนหลักการพื้นฐานของเสรีนิยม ว่าด้วยความเท่าเทียมกัน ความยุติธรรม ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เอง) ไม่ว่ามันจะมีน้ำหนักมากพอที่จะบอกว่า สังคมไม่เอากาสิโนในแบบที่ทำให้อริสโตเติลพูดได้ว่าทำให้คน “เล็กลงและเห็นแก่ได้” (แต่อนุญาตให้เล่นไฟตองในบ้าน เป็นต้น) เหมือนกับที่จะบอกว่า สังคมไม่เอากาสิโนที่ก่อคดีปล้น เพราะคนในสังคมไม่ต้องการกิจกรรมที่โจรจาย และเหมือนกับการที่บอกว่า รัฐมีความชอบธรรมที่จะมีกฎหมายป้องกันการทารุณกรรมสัตว์ หรือไม่ก็ตาม แต่พื้นที่ในการพูดถึง “ลักษณะนิสัย” และ “คุณธรรม” ควรจะมีอยู่ในสังคมเสรีนิยม ความเป็นเสรีนิยมสื่อถึงคุณธรรมบางอย่างอยู่แล้ว เช่น การคิดว่าความไม่เท่าเทียมกันไม่ดี การใช้มนุษย์เป็นเครื่องมือไม่ดี เสรีภาพเป็นสิ่งดี ดังนั้นประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ ควรจะมีพื้นที่ให้กับการตีเบตเกี่ยวกับคุณธรรม ที่ไม่ใช่ศีลธรรมจรรยา (เพราะศีลธรรมจรรยาเป็นความเชื่อ ไม่ใช่เป็นการใช้เหตุผล)

ปัญญาเชิงปฏิบัติยังจะบอกอีกว่า นโยบายของรัฐ ต้องดูผลของการกระทำมากเท่ากับที่ดูหลักการ เช่นว่า การกระทำที่ทำได้โดยหลักการ (สมมติว่าตีเบตเรื่องคุณธรรม ลงเอยที่ข้อสรุปว่า สังคมเสรีนิยมต้องเปิดให้กาสิโนถูกกฎหมายอยู่ดี โดยหลักการของเสรีภาพและหลักการเรื่องการทำร้ายคนอื่น) ถ้ากาสิโนนั้นส่งผลให้ประชาชนส่วนหนึ่งอยู่ในลักษณะหลังชนฝา คือสิ้นเนื้อประดาตัว ไม่ว่าจะเป็นคนรวยไปก่อน แล้วไปจนในบ่อน หรือว่าเป็นคนไม่รวยที่ติดการพนันจึงทำให้ยากจน ล้วนแล้วแต่เป็นการผลักดันให้อยู่ในสภาพหลังชนฝา จะพัฒนาคุณธรรม หรือทำประโยชน์แก่สังคมใด ๆ ไม่ได้ เพราะว่าหนี้สินล้นพ้นตัว อยู่ในสภาพลำบากอยู่ตลอดเวลา ประเด็นนี้เป็นสิ่งที่จริยศาสตร์คุณธรรมจะชี้ให้เราเห็น จริยศาสตร์คุณธรรมจะถามผู้รู้ว่า ผลกระทบต่อสังคมจะเป็นอย่างไร ถ้ามันทำให้สังคมแย่ลง ก็พึงคิดแบบประนีประนอมและไม่ทำนโยบายเช่นนั้น เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

จึงกล่าวได้ว่า จริยศาสตร์คุณธรรมเปิดโอกาสให้เราพูดเรื่องคุณธรรม ในขณะที่เดียวกัน ก็ทำให้เราพูดเรื่องเชิงปฏิบัติ ดูผลที่จะได้รับ ประเมินความเสี่ยง ประเด็นก็คือ เราไม่ควรคิดถึงผลลัพธ์และความเสี่ยง ด้วยสายตาที่มุ่งแสวงหาเงินเท่านั้น ผลประโยชน์ทางวัตถุต้องถูกถ่วงดุลด้วยคุณธรรม เพราะว่ามันอยู่ในสังคมที่ดี อยากจะชอบตัวเอง เห็นว่าชีวิตของตัวเองมีความหมาย มีความงาม การไม่สุดโต่งจึงคือการถ่วงดุลผลประโยชน์และผลเสีย และดูถึงคุณค่าทางคุณธรรมของสังคมด้วย เราไม่ควรจะเป็นคนที่พูดถึงคุณธรรมตลอดเวลา แต่ไม่มีความรู้เรื่องความเป็นอยู่ของผู้คนเลย (เหมือนที่อริสโตเติลคิดว่านักปรัชญาเป็น, อริสโตเติลคิดถูกต้อง) และเราก็ไม่ควรเป็นคน “เล็กน้อย เห็นแก่ได้” ที่คิดเรื่องผลประโยชน์อย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์

8. ข้อสรุป จุดยืนและทางออก : การสานสนทนาระหว่างเสรีนิยมและจริยศาสตร์คุณธรรม

เสรีนิยมของมิลล์ มีประโยชน์อย่างมากในการประกันไม่ให้สังคมตกไปเป็นสังคมเผด็จการ เพราะในสังคมแบบนั้นคนไม่มีความสุข ไม่มีสติปัญญา ไม่อาจจะทำให้คนมีชีวิตที่ดีมีความสุขได้ มิลล์พยายามกันไม่ให้รัฐเข้ามาก้าวร้าวในพื้นที่ส่วนตัวของคน ในขณะที่จริยศาสตร์คุณธรรมเห็นว่าคนเป็นสัตว์สังคม สังคมเป็นส่วนต่อขยายของคนในสังคม ดังนั้นจึงควรที่สังคมจะสะท้อน คุณธรรม ความถูกต้อง คุณค่าที่เหมาะสม (สำหรับสังคมเสรีนิยมประชาธิปไตย) หลักการของการทำร้ายคนอื่น ของมิลล์เป็นหลักการที่ต้องหยิบมาพิจารณา เมื่อเราพิจารณาประเด็นเรื่องการควบคุมใด ๆ ก็ตามของรัฐต่อประชาชน แต่หลักการเรื่องการทำร้ายคนอื่น ไม่เปิดพื้นที่ให้รัฐมีจุดยืน มีชุดของคุณค่า ที่เหมาะสมแก่สังคมเสรีนิยมประชาธิปไตย จริยศาสตร์คุณธรรมช่วยเปิดพื้นที่ให้เราพูดถึงคุณค่า คุณธรรม ลักษณะนิสัย โดยที่ไม่ต้องอยู่ในบริบทของศีลธรรมจรรยาซึ่งไม่เปิดพื้นที่ให้การใช้เหตุผล จริยศาสตร์คุณธรรมยังให้ความสำคัญระหว่างการยึดถือหลักการ และการดูผลประโยชน์เชิงปฏิบัติ ให้ความสำคัญกับทุกมิติของสถานการณ์ จึงมีประโยชน์ในการนำมาใช้เพื่อพิจารณาตัดสินประเด็นนโยบายสาธารณะเช่นเรื่องกาสิโน

เอกสารอ้างอิง/References

- เหมือนมาด มุกข์ประดิษฐ์ (2568). จริยศาสตร์คุณธรรมเบื้องต้น. meb.
https://www.mebmarket.com/index.php?action=BookDetails&book_id=344265
- Amnesty International (2010). *France votes to ban full-face veils* [PDF].
<https://www.amnesty.org/fr/wp-content/uploads/2021/07/pre012452010en.pdf>
- Aristotle. (1998). *The Nicomachean ethics*. Oxford University Press.
- Feinberg, J. (1987). *Harm to others: The moral limits of criminal law*. Oxford University Press.
- McDowell, J. (1997). Deliberation and moral development in Aristotle's ethics. In S. Engstrom & J. Whiting (Eds.), *Aristotle, Kant, and the Stoics: Rethinking happiness and duty* (pp. 19-35). Cambridge University Press.
- Mill, J. S. (1998). On Liberty. In J. Gray (Ed.), *On liberty and other essays* (pp. 5-33). Oxford University Press.
- Mill, J. S. (2002). *Utilitarianism*. In *The basic writings of John Stuart Mill* (pp. 232-301). The Modern Library.